

tidsskrift.dk

Et forspil til den
store landbokommissions nedsættelse.

Historisk Tidsskrift, Bind 10. række, 5 (1939)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_10rk_0005-PDF/hto_10rk_0005_78339.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=78339>

pdf genereret den : 28/5-2008

Et forspil til den store landbokommissions nedsættelse.

AF

HOLGER HJELHOLT

Den 11. juli 1786 indgav rentekammeret, i spidsen for hvilket Chr. Ditl. Fr. Reventlow siden 6. aug. 1784 stod som 1. deputeret, sin bekendte forestilling til kongen om, at der burde nedsættes en kommission for »at undersøge og gøre forslag om adskillige poster betræffende proprietærernes såvel som fæstebøndernes indbyrdes rettigheder og pligter i Danmark«¹. Rentekammerets forestilling indledes med følgende udtalelse: »Til rentekammeret indkom i året 1783 et forslag fra herredsfoged Biering [Bering] i Viborg om, at taksationsmændene, som bruges i fæstebønders stervboer, og som hidtil er valgte af vedkommende proprietærer som skifteforvaltere, herefter måtte udmeldes af retten«. Forslaget bevirkede, at kammeret herom indhentede amtmændenes betænkninger og, efter at disse var indkommet, også erklæringer fra generalprokurør O. L. Bang og kammeradvokat Chr. Colbjørnsen — både om nævnte punkt, men tillige om andre vigtige punkter, hvad jeg senere skal omtale. Ved disse betænkninger havde kammeret set sig bestyrket i dets formening, at der her trængtes til nøjere bestemmelser m. h. t. bøndernes kår, men dette gjaldt, hvad kammeret nær-

¹ Rtk. res. prtk. 1786, nr. 152 (26/7). — De i det følgende citerede arkivalier findes i rigsarkivet. I citaterne er retskrivningen lempet efter den moderne.

mere udviklede, adskillige andre poster, og derfor var det, at det tillod sig at foreslå kongen en kommission nedsat.

Da Edv. Holm i 1888 udgav sit festskrift: Kampen om landboreformerne i Danmark i slutningen af 18. århundrede (1773—1791), havde han intet andet kendskab til Berings forslag eller amtmændenes betænkninger end det, han kunde øse af kammerets forestilling¹. Det havde, skrev han, ikke været muligt at finde betænkningerne i arkivet. De findes imidlertid nu, og Hans Jensen, der i 1936 disputerede på sin bog: Dansk jordpolitik 1757—1919. Første del. Udviklingen af statsregulering og bondebeskyttelse indtil 1810, har haft lejlighed til at gøre sig bekendt med dem². Hans fortolkning af, hvad der lå til grund for Berings forslag, synes dog ganske misforstået, og hans skildring af, hvad der fulgte efter, rummer en lang række urigtigheder og unøjagtigheder.

Først et par ord om herredsfoged Bering selv³. Jens Jensen Bering var præstesøn fra Brandstrup i Vindum sogn, Middelsom hrd. Han fødtes 1724 og døde 1800. I 1759 tog han borgerskab i Horsens som købmand og værtshusholder og blev samme år rådmand. Den 6. nov. 1782 fik han bestalling som herredsfoged og skriver i Fjends-Nørlyng herreder og birke-dommer og skriver ved Ørlevklosters birk. I hans ægteskab var der mindst 10 børn.

I sin ansøgning (dat. 28. juni 1782) om det nævnte herredsfogedembede omtaler han sin lange betjening af det lidet råd-

¹ Edv. Holm: Anf. arb. s. 106 og s. 240 anm. 113. Skriftet citeres fremtidig som Holm.

² Skriftet citeres i det følgende som Hans Jensen eller H. J. — Betænkningerne med Berings forslag findes, som H. J. s. 120 anm. 1 rigtig anfører, i rtk. landvæsenktr. journalsag C C 136—137/1785. — En enkelt betænk. (Scheel Plessens) ligger ved rtk. sjæll. ktr.s journalsager, journ. 13 nr. 1847.

³ Min kollega, arkivar Nygård, har velvilligst fra sine utrykte samlinger fra jyske kirke- og skiftebøger meddelt mig de følgende personalhistoriske oplysninger om B. Sit navn skriver han selv Bering bade i det omtalte forslag og i en ansøgning ved indl. t. jyske abne breve 6/11 1782, nr. 448. I rtk.s forestilling skrives navnet Biering, og H. J. føjer et ekstra r til: Bjerring.

mandsembede i Horsens, der kun kunde indbringe årlig omkr. 100 rdl., og hvordan han i de sidste to år havde søgt, men hidtil forgæves, adskillige vakante embeder til »levebrøds forbedring«¹. I de sidste 30 år, sådan endte han sin ansøgning, havde han »med megen kummer erhvervet brødet til mig og en kær kone med en talrig børneflokk«.

Knap et år efter at have fået det nye levebrød var det, at B. sendte rentekammeret den promemoria, der skulde nyde den ære at blive omtalt i spidsen for kammerets berømmelige forestilling til kongen. Skrivelsen, der er dateret 11. septbr., lyder i sin helhed:

»Den store defraudation, Deres kongelig Majestæt sker udi sine stemplede papirs intrader, fornemmelig på de steder, hvor proprietærene har skifterettighed, driver mig til i dybeste underdanighed herved at nedlægge denne anmeldelse: Når en fæstebonde ved døden afgår, er det almindelig brug, at gården eller stedet vorder takseret i brøstfæld ved mænd, der ikke lovlig er udmeldte, og endda bliver sådan taksation (som føres på ustemplet papir) anset under skiftet som lovlig. Derimod burde sådanne syns- og taksationsmænd på lovbealet måde ved retten udmeldes, deres affattende skriftlige taksationsforretning på behørig stempelt papir ved tinge afhjemles og rettens derefter udstedende forretning vedhæftes og følge det intenderede skifte. Når sligt skete, blev det stemplede papir nøjagtig brugt og Hans kongel. Maj.ts kasse derved anselig forbedret.

Disse mine ringe tanker fordrister jeg mig til i redeligste hensigt og dybeste underdanighed, at anbringe til højere eftertanke«.

Som motiv for sit forslag angiver B. altså selv alene den patriotiske hensigt at forbedre kongens indtægter ved øget brug af stempelpapir. Da samtidig hermed retsbetjentenes indtægter, såfremt forslaget fulgtes, vilde vokse anselig, er det i hvert fald ikke nogen meget fjerntliggende tanke, at B. også kan have tænkt på en forbedring af sit eget, lige erhvervede nye levebrød.

Skønt det ikke skulde synes, at B.s skrivelse frembyder særlig anledning til misforståelse, har Hans Jensen dog fået noget

¹ Indl. t. jyske abne breve 6/11 1782, nr. 448.

ganske andet ud af den end det, den indeholder¹. Hvad B. selv angiver som sit motiv: øgede indtægter for kongens kasse, nævner H. J. ikke med et ord. Ej heller falder det ham ind, at B. kan have tænkt på sin egen kasse. Nej, hvad B. fandt uheldigt ved den gældende ordning, skriver H. J., var »naturligvis[!] den mangel på garanti, den frembød for fæsteren, den chance for vilkårlighed, den gav en dertil sindet godsejer. En statsembedsmand, repræsentant netop for den embedsklasse, der nu var ved at vokse frem til større betydning og selvbevidsthed, vilde have statens autoritet gjort gældende på et af de punkter, hvor den i ordningen[?] hidtil havde været helt præget af det feudale princip i de bestående forhold«.

Da H. J. intet som helst anfører til støtte for sin »fortolkning«, der direkte strider mod kilden, og da der intet mig bekendt foreligger om B. som reformven, tør man vistnok mene, at H. J.s fortolkning er grebet ud af luften. Så meget mere, som det Beringske forslag isoleret, som det siden skal vises, var uegnet til at tjene bøndernes interesser. Jeg skal ikke nægte, at H. J.s omdigtning gør B. til en pænere mand at sætte i spidsen for rentekammerets forestilling: reformvennen og repræsentanten for statsautoriteten! Men man må jo holde sig til fakta, og så kan man betragte det som en sær livets ironi, at netop B. med sit forslag får den nævnte forgrundsplads, B., som man føler sig fristet til at betragte mindre som statsautoritetens repræsentant end som repræsentant for de »slet aflagte« birkedommere og herredsfogeder².

— — —

Berings forslag bevirkede, at rentekammeret den 30. septbr. sendte et cirkulære til samtlige landets amtmænd, for at de skulde afgive deres gode betænkninger om det³. I cirkulæret

¹ H. J. s. 119. Sml. Hans Jensen: Chr. D. Reventlows liv og gerning (1938), s. 103 f.

² Udtrykket hentet fra rtk.s skr. 22/12 1784, nr. 791 og 792, Fynske ktr. kopibog.

³ Rtk. Jydske stifters ktr. kopibog litr. NNN 1783, brevnr. 742—752; Sjæll. stifts ktr. kopibog 1783 nr. 1570—71; Fyns stifts ktr. kopibog nr. 747—757.

refereres forslaget at gå ud på, »at de syns- og taksationsmænd, som ved en fæstebondes død bruges til at taksere det ved gården eller stedet værende brøstfæld, måtte på lovbefalet måde ved retten udmeldes og deres på behørig stemplet papir affattende skriftlige taksationsforretning ved tinge afhjemles samt vedhæftes rettens derefter udstedende forretning for at følge ved skiftet«. Om forslagsstilleren oplyste cirkulæret intet og omtalte heller ikke det af ham angivne motiv. Man kunde derfor måske tænke sig, at rentekammeret mindre har hæftet sig ved udsigten til øgede indtægter end ved det forhold, at de nævnte synsmænd ikke udmeldtes »på lovbefalet måde«, men at proprietæerne som skifteforvaltere lod de samme mænd, der vurderede skiftet, vurdere gårdens »brøstfæld«, d. v. s. det krav, som godsejeren selv havde i dødsboet.

Af amtmændenes betænkninger indkom de allerfleste inden årets udgang. En enkelt betænkning — fra H. A. Brockenhuus, stiftamtmand over Sjællands stift samt amtmand over Roskilde amt — afgaves dog først næsten et år efter cirkulæret¹. Flere af amtmændene havde indhentet proprietærernes erklæringer og lod disse medfølge, amtmanden over Koldinghus amt havde yderligere, men som den eneste, også indhentet betænkninger fra herredsfogederne.

Da de indkomne betænkninger senere ekstraheredes i rentekammeret², opgjorde dette i begyndelsen af sin oversigt resultatet på følgende vis: »For den foreslagne indretning« havde 8 amtmænd erklæret sig, af proprietæerne særlig C. W. v. Munthe af Morgenstierne til Lundbygård og desuden 3 herredsfogeder i Koldinghus amt. Imod en forandring havde alle de proprietærer, hvis erklæringer var indhentede af stiftamtmand

¹ Betænkningen er dateret København 25. septbr. 1784. Af rtk.s protokoller ses det ikke, at han er blevet rykket for betænkningen, hvad man dog skulde tro. — På et ret sent tidspunkt er vistnok også den betænkning indkommen, som amtmanden over Dronningborg m. fl. amter, Fr. Buchwald, afgav. Den findes imidlertid ikke ved sagen, og den ses ikke at være indført i jyske stifters ktr.s journal.

² Der findes ved sagen både en kort og en udførligere ekstrakt. Det er den sidste, hvorom her er tale.

C. Urne (Ribe stift) og amtmændene I. R. Bielke (Vordingborg og Tryggevælde amter), C. G. v. Wallmoden (Nykøbing amt) og Hans de Hofman (Koldinghus amt), udtalt sig, bortset fra Morgenstjerne og et par jordegodsejere i Jylland. Også de proprietærer, hvis erklæringer amtmand P. R. Gersdorff (Kalø amt) og Galschiøtt (Sorø og Ringsted amter) havde afæsket, men ikke indsendte, havde udtalt sig imod. Som værende »tildels« af samme grunde som proprietærerne imod forslaget nævnte oversigten 13 amtmænd. Den kunde dog godt hertil have føjet landsdommer Galschiøtt, der i den syge amtmands sted besørgede embedet over Sorø og Ringsted amter. Når endvidere Fr. Buchwalds navn ikke nævnes blandt de 13, skyldes det vistnok, at hans betænkning indkom sent og derfor refereres i slutningen af ekstrakten. Fra amtmanden over Frederiksborg og Kronborg amter, H. v. Levetzow, ses ingen betænkning at være indkommen.

I tilslutning til denne oversigts begyndelse er det, at Hans Jensen fastslår, at af amtmændene erklærede sig »kun 8, altså en tredjedel« for en nyordning som den af B. foreslåede, og at alle de rådspurgte proprietærer med »et par undtagelser« holdt på den bestående ordning¹. »Nu som før var den almindelige godsejer ikke til at få i tale, hvor det gjaldt en indskrænkning i hans hævdvundne ret over bøndergodset«.

At denne fremstilling er fejlagtig, beror dels på H. J.s fejlsyn på det Beringske forslag og dels på et manglende eller utilstrækkeligt kendskab til amtmændenes erklæringer. B.s forslag var nemlig ingenlunde egnet til at prøve folks hjerter og nyrer m. h. t. reformvenlighed. Som forslaget fremstod isoleret, var næsten det eneste sikre ved det, at omkostningerne ved dødsboerne vilde stige meget betydeligt. Selvsagt betød det, at taksationen ved fæstets fratrædelse blev »lovligere«, men dels kunde boet altid ifølge loven forlange omtaksationsmænd udnævnte, og dels var det et spørgsmål, hvorvidt boet kunde være tjent med en lovlig taksation ved fæstets fratrædelse, når der ingen taksation havde været ved dets tiltrædelse.

¹ H. J. s. 119 f.

Når rentekammerets oversigt nævner, at der er 8 amtmænd for B.s forslag, er dette også at tage meget summarisk på det, men oversigten selv gør senere rede for betænkningernes hovedindhold. Af de 8 »bifaldende« amtmænd holdt kun de 4—5 sig til det fremsatte forslag. Den korteste betænkning gav amtmanden over Nyborg og Tranekær amter, der udtalte, at forslaget uden tvivl vilde »medføre nytte og bidrage til behørig orden og rigtighed«. Amtmanden over Odense amt og amtmand C. C. Gabel, Skivehus amt, pegede på den lejlighed, proprietæren havde til at se på sin egen fordel. Amtmanden i Odense udtalte, at det kunde være troligt nok, at der »undertiden« fandtes jordegodsejere, der i stedet for at bidrage til deres fæstebønders og overlevende familiers velfærd mere »anser på deres egen fordel, når lejlighed dertil gives, især ved skiftebehandlinger . . .«. Bestemtere udtrykte Gabel sig: »Så lærer og den daglige erfaring, at ved sådan behandling det meste og bedste af en bondes bo bortsmelter, så at de fleste tider intet for arvingerne bliver i behold«. Proprietærernes selvtagne myndighed med at udnævne taksationsmænd burde afskaffes. — Af stiftamtmand Brockenhuus foresloges desuden, at hvis en proprietær stævned en bonde til fæstets forbrydelse, skulde bonden have beskikket et gratis forsvar af amtmanden, da han »i visse måder kan lignedes med *persona miserabilis*«.

At medregne amtmanden over Dueholm m. fl. amter blandt tilhængerne af B.s forslag, forekommer egentlig urimeligt, da han vilde, at der overhovedet ikke måtte tages brøstfæld i dødsboer¹. Afskaffelsen heraf og indførelse af arvefæste anså han for to poster, der meget vilde ophjælpe bondestanden. Stiftamtmand Th. Levetzau i Ålborg mente, at et eksemplar af taksationsforretningen burde vedhæftes den nye fæsters fæstebrev for at tjene til oplysning, om fæsteren døde eller nedsank i armod, og han foreslog for at spare bonden mest muligt for udgifter, at forretningen udstedtes på ustemplet papir(!), og

¹ I st. foreslog han, at proprietærene eller fogederne hvert år holdt syn over stederne. — Hans betænkning findes ikke ved sagen, men er refereret i ekstrakten.

at retsbetjenten skulde udstede to ens forretninger (den ene til skiftebrevet, den anden til det nye fæstebrev) og kun have betaling for en. Samme tanke, som Levetzau var inde på, udtaltes tydeligere af amtmand Løvenskiold i Holbæk, der fandt forslaget højst nyttigt, men han tilføjede: »når proprietærene tillige blev pålagt ved enhver gårds bortfæstelse at overlevere fæsteren samme ved et lige så lovligt syn«. Denne forretning burde vedhæftes fæstebrevet, og bonden kun svare til denne. Hvor en gård ikke var fæsteren overleveret ved et sådant lovligt syn, mente han ikke, at den foreslåede taksation »med billighed« kunde finde sted, når gården blev fæsteledig, »men alene ved de gårde, som herefter blev bortfæstede og til fæsteren på anførte måde overleverede«. Han foreslog i øvrigt, at det samme skulde gælde for huse, og at bekostningen ved synsforretningen skulde bæres af proprietæren ved bortfæstningen, af fæsteren ved fratrædelsen.

I stedet for at tale om, at mænd som Løvenskiold og Levetzau »bifaldt« det Beringske forslag, er det rigtigere at sige, at de tog det som udgangspunkt for at fremsætte et helt nyt forslag, et forslag, der unægtelig, om det gennemførtes, vilde frembyde garanti mod vilkårlig behandling fra godsejerens side. I stedet for at hæfte sig ved taksationen ved fæstets fratrædelse søgte de til ondets rod ved at hævde, at der måtte finde et syn sted ved fæstets tiltrædelse. Dette var forudsætningen for, at det andet syn kunde have nogen betydning.

Mellem dette Løvenskiolds standpunkt og de betragtninger, som amtmand C. F. Hansen i Ringkøbing fremsatte, er der i realiteten ingen særlig forskel. Da Hansen ikke »bifaldt« B.s forslag, kommer han imidlertid til at høre til dem, der af H. J. får sort stempel, men det er ganske med urette. Hansen hævder i sin betænkning, at hvis sagen overvejes ret, vil det lettelig indses, at det fremsatte forslag ikke kunde afhjælpe ondet. Fik man end ærlige og retskafne taksationsmænd, »hvad skete da, så blev gårdens nærværende brøstfældighed rigtig ansat, og ingen ved, om ikke den betaling blev bonden til største fornærmelse, thi gården kan være ham leveret i end sletttere til-

stand, så han i steden for at betale det, som mangler i dens komplette stand, burde have godtgørelse for de bekostede forbedringer«. Så længe der ingen sikker efterretning gaves om den tilstand, hvori en gård modtoges, anså han alle forholdsregler til akkurat bestemmelse af brøstfældigheden for at være »ganske unyttige og skadelige«. Hvad der krævedes, var at »stoppe de kilder, hvorfra fejlene egentlig har sit første udspring«.

Også amtmand B. de Cederfeld i Kalundborg havde i sin betænkning opmærksomheden rettet mod det forhold, at fæstegården ikke overleveredes ved en synsforretning. Han udtalte, åbenbart beklagende, at bondestandens vilkår i de senere tider var blevet indskrænket »dels ved hoveri-reglementer, dels og ved indretninger landmilitzen angående«. Om det Beringske forslag mente han, at det ingen sikkerhed vilde give mod »en ubillig husbondes egennyttige forhold ved skifter«, da skifteforvalteren stadig vilde beholde indflydelse på taksationsmændene. Det visseste var en forøgelse af skifteomkostningerne, der vilde kunne andrage 4 til 6 rdl. Han kunde derfor ikke indse, »at bondens større sikkerhed og velfærd, i hvor meget jeg ønsker samme, derved kan befordres, allerhelst det næppe, eller dog sjældent, sker, at en fæster tiltræder gården efter en syns- og taksationsforretning over brøstfældigheden«. Til slut henstillede han til rentekammeret, om dette måtte finde det nyttigt til værn mod vilkårlighed at anordne, at skifterne på proprietærgodset skulde overværes af herredsfogederne.

Når amtmanden over Antvorskov og Korsør amter, Es. Fleischer, i sin udførlige og interessante betænkning gik imod B.s forslag, var det ligeledes de øgede omkostninger, han førte i marken. Han kunde ikke se »efter den ømmeste kærlighed, jeg virkelig har for bondens vel, at dette forslag kan være nyttig, uden for rettens betjente, som vilde have en god fordel derved, men tværtimod, at det vilde blive til stor skade både for proprietær og især for den fattige bonde«. Skønt han udtalte, at der vel nok kunde findes nogle »proprietærer så tåbelige egennyttige«, at de vilde gøre sig ubillig fordel ved skifterne, troede han dog, at sådanne var »såre få«. Men tog Fleischer således af-

stand fra B.s forslag, der, som jeg gentagne gange har fremhævet, heller ikke kan betragtes som et reformforslag til bondens gavn, så fremsatte han til gengæld selv et sådant. Det gik ud på, at en gård, der bortfæstedes, burde være i forsvarlig stand og forsynet med god besætning, og at proprietærene ikke måtte tvinge folk til slette gårde. En forordning herom vilde være »en overmåde god og en virkelig kristendoms gerning«. »Vel har vi«, skrev Fleischer, »Gud være lovet! vel ikke mange så ubarmhjertig sindede proprietærer [der tvinger folk til slette gårde], men om der og kun var en, og tallet vil vistnok dog blive større, så var det alene for de uskyldige mennesker, som skal lide under denne ene, dog en barmhjertighedsgerning at foranstalte dem reddede for slig umenneskelig medfart, som næppe på nogen anden måde er gørligt, med mindre det måtte tillades enhver i provinserne at fæste, på hvad gods han vilde«. Her fremsatte Fleischer altså ligefrem tanken om stavnsbåndets ophævelse.

I de øvrige amtmænds som i flertallet af proprietærernes afstandstagen fra B.s forslag var det stadige omkvæd det, at det vilde medføre øgede omkostninger samt sinke skiftebehandlingen, og at der ikke var andre end retsbetjentene, som vilde have fordel af det. Forslaget stammede også nok fra en retsbetjent, udtaltes det i et par betænkninger, og nogen ugrundet mistanke var dette jo ikke. Amtmanden over Kalø amt fandt, at projektet ikke kunde have andet øjemed »end på de fattiges bekostning at berige de pågældende dommere og skrivere«, amtmand Hans de Hofman over Koldinghus amt så på den bestående tilstand som »en ond fornødenhed, som ikke vel til nytte kan forandres«, og amtmanden over Møns amt indstillede forslaget til forkastelse som »overmåde skadelig for bondestanden«. I betænkningerne fremhævedes tillige, hvordan det altid ifølge loven stod arvingerne frit for, såfremt de følte sig brøstholdne ved taksationen, da at fordre nye taksationsmænd udmeldte af retten.

Af proprietærene tog, som det ovenfor er nævnt, kammerherre Morgenstierne til Lundbygård til orde for forslaget. Han henviste til, at han i sit skrift om »det danske landvæsens for-

fatning« [1783] havde foreslået, at der af retten skulde udnævnes redelige mænd til at taksere i stervboet for en tålelig betaling, og derfor så han også nu til sin »fornøjelse« sagen under ventilation. Han forsøgte at vise, hvordan en forandring kunde ske uden at medføre større vidtløftighed eller bekostning. At i øvrigt de allerfleste proprietærer gik imod B.s forslag, er rigtigt nok (det er, som betonet, også forståeligt nok, alene på grund af bekostningerne)¹, men der var dog adskillige, som i og for sig godt kunde tænke sig forandringer.

Dette var således tilfældet med flere af de jordegodsejere, hvis betænkninger stiftamtmand Urne i Ribe havde indhentet. Ejeren af Lydumgård fandt forslaget »meget nyttigt«, og I. L. Bruun på Krogsgård udtalte, at »kunde det ... således benificeres, at det ikke faldt en bondes stervbo til nogen byrde eller prioriteten til tab, kan retfærdigheden aldrig for meget udvides. I anden fald synes det byrdeligt, såvel for den ene som anden«. Besiddersken af Sneumgård havde intet særligt at indvende mod forslaget, men henstillede dog, at der til taksationsmænd toges selvejere, og at omkostningerne ikke måtte blive for høje. Disse var det også, der afskrækkede kancelliråd Vilh. Hansen på Østerbygård fra at gå ind på forslaget og i stedet foreslå, at arvingerne evt. kunde kræve, at taksationsmændene på nærmeste tingdag skulde gøre ed på deres forretning, hvorved »arvingerne blev befriede for at blive udsugede af rettens betjenterne og vedkommende [taksationsmændene] mere henbøjede til retfærdighed ...«.

Af de erklæringer, som amtmand Bielke i Næstved indhentede fra proprietærerne, skal foruden Morgenstiernes særlig fremhæves ejeren af Ravnstrup, friherre Wedel Jarlsbergs. Forslaget vilde, hævdede han, være til største tab for proprietærerne og alle uformuende bønder, men han foreslog i stedet, at hele forretningen, bortset fra en mark til hver af taksationsmændene, udførtes gratis af retten og uden mindste ophold til bondens skade. I dette tilfælde måtte den anses for »en mild forsorg, som

¹ Det referat, som H. J. s. 119 giver af, hvad proprietærerne »var enige om«, er ganske misvisende.

i så fald og måtte finde sted ved enhver gårds tiltrædelse af en ny fæster, da denne taksering vilde blive til rettesnor for brøstfælds taksering ...». Unægtelig er dette forslag langt mere bonde- og reformvenligt end Berings. At dette vilde blive alt for bekosteligt, betonedes ligeledes forvalteren på Iselingen, der imidlertid mente, at vurderingsmændene, der også burde tages i ed, evt. kunde udnævnes af naboens gods, hvis der ikke var selvejere på godset, »der i så fald som nærmeste og proprietæren slet intet forbundne dertil kunde og burde tages«.

I rentekammerets fynske ktr.s journaler noteres det om de der indkomne betænkninger, at de samles med de øvrige til »nærmere foretagelse« eller til »extrahering«. Som tidligere omtalt findes der også to i kammeret udarbejdede oversigter over betænkningernes indhold, en kortere fra tiden efter 25. sept. 1784 og en udførligere fra tiden før; nærmere datering af dem er vist næppe gør lig. Et nyt skridt i sagen toges først af kammeret, da det i en længere skrivelse af 22. decbr. afæskede generalprokurøren O. L. Bang og kammeradvokaten Chr. Colbjørnsen erklæringer om en række nærmere formulerede spørgsmål. Når Hans Jensen (s. 120) skriver, at sagen ikke kom videre end til indhentning af amtmændenes betænkninger, »så længe I. G. Moltke var rentekammerets chef«, må han have overset, at Moltke allerede i 1781 var fratrådt som 1. deputeret i kammeret¹. Reventlow blev, som før nævnt, 1. deputeret i sommeren 1784, men han var ikke Moltkes efterfølger som sådan.

Forud for skrivelsen af 22. decbr. må der naturligvis i rentekammeret være gået overvejelser og drøftelser af de vigtige punkter, som der var blevet peget på i forskellige af amtmændenes betænkninger. Et vidnesbyrd herom er formentlig den udaterede og uunderskrevne betænkning, der findes ved sagen, idet den må antages at være affattet af et af kammerets medlemmer og i tiden før skrivelsen. Denne betænkning fastslog

¹ I sit senere skrift »Chr. D. Reventlows liv og gerning« fortæller H. J. s. 104 udførligere om Moltkes stilling til det Beringske forslag — hvilket han altså overhovedet intet havde med at gøre!

først, at adskillige af amtmændenes erklæringer viste, at der kunde foregå misbrug ved vurderingerne i fæstebønders dødsboer, og at der sjælden havdes juridisk vished om sådanne vurderingers nøjagtighed. Vurderingsforretningerne kunde vel påankes, men for ikke at støde proprietæren skete det sjælden eller aldrig. Betænkningen udtalte videre, at »det er bekendt«, at selv om en fæstebonde kun havde beboet gården et eller et halvt år, gjordes boet dog ansvarlig for al mangel på bygning og besætning. »Sagen synes derfor at tale for sig selv, at, da det angår så meget bondens og hans arvingers velfærd, taksationer burde ske mere lovlige end hidtil, af uvillige mænd, af retten udmeldte, bekræftede under ed«.

Om de gjorte indvendinger bemærkede betænkningen med rette, at de hovedsagelig gik ud på, at det vilde blive bekosteligt for dødsboerne. Hvilket også var rigtigt, fortsattes der, men da foranstaltningen vilde blive ny, kunde omkostningerne sættes mindre end for andre vurderinger. Sagen syntes i øvrigt, da den angik rettens pleje ved skifter, rettere at henhøre under kancelliet end under kammeret, og den kunde derfor remitteres til kancelliet, der formentlig vilde anse en foranstaltning for nyttig. Kammeret kunde derhos foreslå, hvad omkostningerne for de forskellige forretninger skulde andrage, og at taksationen vedhæftedes fæstebrevet for den nye fæster til bevis på, i hvad stand denne overtog gården. Ligeledes burde der medfølge fæstebrevet en fortegnelse under proprietærens hånd over, hvad der var blevet overleveret fæsteren med gården. Det vilde være nyttigt, om en lignende foranstaltning blev gjort, når en fæstebonde sattes fra sin gård. Til slut kom betænkningen ind på det spørgsmål, om en fæster skulde svare til mere, end hvad bygning og besætning var forringet i hans tid, idet det i loven hed, at bonden skulde holde gården ved hævd og bygning og den forbedre. Heraf toges der anledning til at drage fæsteren til ansvar for mangel, der ikke var opstået i hans tid. »Men endskønt dette er hårdt, vil det dog nok være forsigtigst ikke at røre noget derom, men lade kancelliet selv tænke derover, om det finder det fornødent«.

Såfremt denne betænkning, som antaget, ligger forud for skrivelsen af 22. decbr., valgte kammerkollegiet, til hvis »højere bedømmelse« betænkningen appellerede, selv at tænke videre over disse vigtige punkter i stedet for at afgive sagen til cancelliet. Til brug for disse videre overvejelser var det, at rentekammeret i den nævnte skrivelse af 22. decbr. til generalprokurør O. L. Bang og kammeradvokat Chr. Colbiørnsen anmodede disse om at erklære sig over 6 i skrivelsen anførte spørgsmål¹. Indledende nævnte skrivelsen Berings forslag og indhentningen af amtmændenes betænkninger — nogle imod, nogle for! De sidste gav, udtaltes det, anledning til, at en forandring kunde behøves i den med taksationer og ansvar for gård- og husfæld og besætning hidtil brugte måde, hvorved en fæstebonde ved dødsfald eller fratrædelse kunde blive gjort ansvarlig for mangler, der havde været til stede ved overtagelsen. En nærmere bestemmelse i så henseende fandt kammeret »højest fornøden«. Man ser, at kammeret havde fulgt amtmand Hansens råd at gå til kilden for ondet, men skønt det altså er et ganske andet forhold end det af Bering omtalte, hvorpå opmærksomheden fæstes, kædes Berings navn stadig til sagen — omtrent som et rudiment på en levende organisme.

Ved den nærmere bestemmelse vilde følgende spørgsmål komme under overvejelse: 1. Kunde ved dødsbotaksationer arvingerne med formyndere ikke udnævne den ene, proprietæren eller den nye fæster den anden vurderingsmand? Eller skulde de udmeldes af retten? Mod det sidste kunde tale, at de slet aflagte retsbetjente mulig kunde fristes til for at øge deres indkomster enten at være »til al mulig tjeneste« for proprietæren eller modsat at chikanere ham. 2.—3. Kunde det stemme med loven, at en fæstebonde, selv om han havde modtaget gården i slet tilstand, skulde svare til al mangel, eller skulde han kun svare til mangler, indtrufne i hans tid? Og kunde det ikke i sidste tilfælde bestemmes, at ved en ny fæsters tiltrædelse skulde der ske taksation og denne forretning vedhæftes fæstebrevet? 4. Kunde en bonde lovlig frasættes sin i fæste havende gård

¹ Rtk. fynske ktr.s kopibog for 1784, nr. 791—92.

uden foregående dom, eller var den måde misbrug, »som en del godsejere bruger, nemlig først selv at beskrive, hvad bonden har i gården, hvad der mangler på bygning, besætning og sædekorn, sætte ham så fra gården og først derefter at tage dom over ham«? — 5. og 6. spørgsmål omhandlede betalingen for de retslige forretninger (taksation, udmeldelse, skriveri), som kammeret ønskede fastsat på tåleligste måde¹.

Medens Bang allerede afgav sin erklæring 7. janr., indsendte Colbjørnsen grundet på en hård sygdom først sin 4. marts². Erklæringerne måtte kraftigt bestyrke kammerets opfattelse af, at nærmere bestemmelser m. h. t. ansvar for gård- og husfæld m. m. var højst fornødne, og Bang og Colbjørnsen stemte også på væsentlige punkter overens i deres svar på de fremsatte spørgsmål. Holm siger, at »med al anerkjendelse af Bangs erklæring er Colbjørnsens utvivlsomt den betydeligste og den, hvori der er mest sving«³. Det sidste sigter vel til, at Colbjørnsen

¹ H. J. s. 120 har som grundlag for sit referat af skrivelsen ikke brugt denne selv, men derimod den gengivelse af de 6 spørgsmål, som O. L. Bang gav i sit svar af 7/1 1785, og som er trykt i »Den for landbovæsenet [H. J. har: landvæsenet] nedsatte commissions forhandlinger«. I. 1788. S. 13 ff. Bangs gengivelse er modsat Colbjørnsens, hvis svar er trykt smst. s. 22 ff., ikke ganske nøjagtig, og navnlig gengiver han 1. spørgsmål urigtig, idet han lader kammeret mene, at proprietæren kunde vælge den ene vurderingsmand, dødsboet eller den nye fæster den anden. Bang polemiserer derefter herimod ved at fremhæve, at dødsboets og den nye fæsters interesser er forskellige. Imidlertid havde kammeret med rette placeret den nye fæster som evt. stedfortræder for proprietæren. H. J. går i sit referat af dette punkt uden om spørgsmålet om den nye fæster. Om hans referat skal iøvrigt bemærkes, at der i stykket linje 10 ff. (De skulde erklære sig ikke blot om ...) mangler en eftersætning, og at stykket linje 23 ff. er blevet uforståeligt ved at rives ud af sammenhængen med spørgsmålet l. 15 ff. (De skulde give deres skøn ...). Endvidere har han (l. 19 ff.) af spørgsmål 4 lavet to tilfælde: »at frasætte en fæster gårde[!] uden dom eller også at bruge denne fremgangsmåde ...«. Der er ikke tale om at sætte en fæster fra gården uden dom, men uden foregående dom, og den herved brugte fremgangsmåde er den, der skildres i det følgende.

² Erklæringerne findes som nr. 3 og 4 i pk. Landbokommissionen af 1786, 25. aug. Bilag til forhandlingsprotokollen no. 1—100.

³ Holm, s. 107.

indledende i sin erklæring taler om, at fæstebøndernes vilkår er alt for usikre, såfremt de ikke har andet værn mod forurettelser af proprietærene end disses tænke måde, og at deres rettigheder derfor bør bestemmes ved en lov, som, »da den skal beskytte en ringe stand mod en mægtigere, [må] gives sådan styrke og fasthed, at denne sidste ikke ved sin vælde og hins svaghed skal kunne rokke den eller hindre dens alvorlige håndhævelse¹. Ser man imidlertid på realiteterne i erklæringerne, og fæster man blikket på den senere forordning, der kom ud af drøftelserne², forekommer det mere tvivlsomt, hvilken erklæring der skal kaldes den betydeligste.

Med hensyn til punkt 1 gik de begge imod kammerets første forslag. Colbiørnsen mente, at synsmændene burde udmeldes af dommeren, medens Bang på grund af de hermed forbundne omkostninger foreslog, at herreds- eller birkefogeden sammen med 2 tiltagne mænd skulde foretage vurderingen³. Hvad pkt. 2—3 angik, holdt de begge på, at det ikke kunde være lovens mening, at en fæstebonde skulde svare til mangler, der fandtes ved hans overtagelse af gården. En sådan behandlingsmåde af bonden, udtalte Bang, var »hel ødelæggende, ligesom den er hel uretfærdig«. En længere redegørelse for sine meninger gav Bang i anledning af kammerets spørgsmål om, hvorvidt der ikke burde tages syn ved en fæstegårds tiltrædelse og dette syn vedhæftes fæstebrevet. Bang omtalte en idé, som længe havde »roulleret« i hans tanker, nemlig om det ikke kunde pålægges proprietæren at levere enhver fæstegård i fuld bygfærdig stand og med fuld besætning og inventar. Herved vilde bonden »ej alene sættes i stand at gøre nødvendigt hoveri, men han vilde endog gøre

¹ H. J. s. 121 følger i sit referat Holm, overtager også dennes citat med det unøjagtige udtryk »en ringere stand« for »en ringe stand«.

² Forordningen af 8. juni 1787 ang. de rettigheder og pligter, som bør have sted imellem jorddrotter og fæstebønder ved fæstegårdes til- og fra-trædelse m. v.

³ H. J. s. 121 undlader at nævne de to tiltagne mænd. Hans bemærkning om, at »Bang ønsker en effektiv retslig kontrol med alle forhold vedrørende et fæstesteds varetagelse [? overtagelse?] og rette brug«, er mig uforståelig.

sit arbejde med lyst, fornøjelse og håb om at kunne svare enhver sit, kongen sit, husbonden sit og sig selv og sine folk deres; han fik en god grundvold at begynde sit arbejde og sin velfærd på . . .«. Hvor ønskeligt dette nu end var, mente B. dog, at det næppe lod sig gøre at kræve gården leveret i fuld stand. Men der burde så altid kræves syn (af herredsfogeden med to tiltagne mænd) over gården, og retten havde at fastsætte den godtgørelse, som bonden skulde have af husbonden til istandsættelsen. Synsforretningen skulde vedhæftes fæstebrevet, og når bonden havde modtaget godtgørelse på fælden, skulde han inden år og dag sætte gården i stand. — Angående besætning og inventar var Bang af de tanker, at husbonden skulde levere fuld besætning og inventar; en specifikation herover skulde findes i fæstebrevet, og var den udeladt, skulde det betragtes, som om bonden ingen besætning havde fået! Var der ingen besætning på gården, var bonden fri for at svare både hoveri og landgilde. Leveredes der halv eller slet besætning, kunde bonden klage til amtmanden, der så skulde foranledige fastsat, hvad godtgørelse bonden skulde have m. m. — I modsætning til denne Bangs interessante redegørelse nøjedes Colbiørnsen nærmest med at slutte sig til kammerets mening: tiltrædelsen burde ske ved en ordentlig og lovskikket syns- og taksationsforretning.

I betragtningen af den i pkt. 4 omtalte »behandlingsmåde« (at sætte en fæster fra gården uden foregående dom) var der i det væsentlige ingen større forskel mellem Bang og Colbiørnsen. Den sidstes erklæring præges af en mere lidenskabelig tone over for jorddrotternes forurettelser, Bangs af en roligere redegørelse for, hvad der »dels har været rigtig og dels urigtig«, og af udførlige forslag om en ændret fremgangsmåde. Sagen burde anses som en arrestforretning, og udsættelsen måtte ske ad retslig vej; det var unaturligt, at proprietæren udførte en judicial-forretning som foged, hvor han selv var part i sagen.

De forslag, som Bang og Colbiørnsen fremsatte om betalingen for de forskellige forretninger, skal ikke her nærmere omtales. I henhold til, hvad kammeret havde antydnet som sit ønske, søgte de begge at holde omkostningerne nede. Bang ud-

talte, at hvis kongen i alle slige sager vilde eftergive det stemplede papir og lade sagerne udføre på slet papir, mente han, »det kunde fortjene at have sted«.

Efter modtagelsen af Bangs og Colbiørnsens erklæringer opsattes der i kammeret en længere skrivelse til danske cancelli med anmodning om, at der igennem dette måtte blive udstedt en forordning på grundlag af de i skrivelsen »etablerede principper«. Denne skrivelse, hvori der findes en enkelt større rettelse af Reventlow selv, blev imidlertid aldrig afsendt, da sagen stilledes i bero, og der skal derfor her kun gøres et par bemærkninger om det standpunkt, kammeret nu i sine overvejelser var nået til.

Skrivelsen nævnte først, at kammeret meget ønskede at fa den ved taksation af gård- og husfæld brugte måde forandret, så bonden fremtidig kunde få vished for, »at hvad han ved sin vindskibelighed havde erhvervet sig, også måtte komme hans familie og arvinger til gode« uden at bruges til at godtgøre sådanne mangler, som han ikke kunde anses for forpligtet til at tilsvare. Derfor fastslog det som almindeligt princip, at bortfæstningen burde ske ved en ordentlig og lovsikkert syns- og taksationsforretning, og at en sådan også skulde finde sted ved fratrædelsen af fæstegårde. Kammeret vilde desuden have de hidtil bortfæstede gårde takserede på grundlag af den forfatning, de kunde antages at have været i ved modtagelsen. Det foreslog ligeledes, hvordan der burde gås frem ved spørgsmålet om fæstes forbrydelse. Såfremt dets forslag kom til udførelse, mente det, »at dette for det første vilde være tilstrækkelig til at frembringe en hovedforbedring i den danske fæstebondes vilkår«, og det betvivlede ikke, at cancelliet grundet på tingens vigtighed vilde være enig med det. Til slut udtaltes det, at kammeret for at lette omkostningerne intet havde imod, at de pågældende udmeldelser og forretninger udstedtes på ustemplet papir.

Trods tingens vigtighed og skønt overvejelsernes tid tilsyneladende var forbi, stilledes sagen dog som nævnt i bero, og næsten halvandet år skulde gå hen, før den toges op igen. At

gemt dog ikke var glemt, kan ses af, at der i somren og efteråret 1785 verserede en sag mellem kammeret og kancelliet om, hvorvidt der ikke burde indrømmes tjenestefolks lønkrav en fortrinsret i en bondes bo, når han forsad sin gård¹. Også denne sag stilledes i bero, men med følgende resolution: »Foretages i sin tid nærmere, når den sag om vurdering på fæstegårdes brøstfæld m. v. er refereret til endelig afgørelse«.

Da sagen endelig toges op — i somren 1786 — skete det som bekendt i forbindelse med andre vigtige spørgsmål vedrørende fæstebondens retsstilling, spørgsmålene om det ubestemte hoveri og om stavnsbåndet. Stødet hertil gav den berømte samtale fra omkr. begyndelsen af juli måned mellem Reventlow og kronprinsen. Beretningen om denne findes i de af C. U. D. von Eggers i året 1800 udgivne »Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Königlich Dänischen Staatsministers Andreas Petrus Grafen von Bernstorff«², og Eggers fortæller her, at det var i somren 1786, at Reventlow, da han foredrog kronprinsen forskellige retfærdige klager fra nogle bønder, greb lejligheden til at ytre ønske om en almindelig forbedring i bondens stilling. Når Edv. Holm hævder, at Reventlow bragte det Beringske forslag frem for kronprinsen³, kan denne formodning — for andet er det næppe — i hvert fald kun være rigtig, såfremt man fejlagtig identificerer Berings forslag med kammerets fra 1785 om fæstegårdes brøstfæld m. v. Det var dette forslag, der i næsten halvandet år havde ventet på at blive refereret til endelig afgørelse.

Den 10. juli samledes akterne herom i landvæsenskontoret hos kammerråd Wadum, kontorets chef. Således hedder det om de i 1783 indkomne betænkninger fra de jydskt amtmænd, at de afleveredes 10. juli 1786 til Wadum for af ham at leveres til Reventlow⁴. Og dagen efter var det, at denne indgav den

¹ Sagen, der er journaliseret i rtk. fynske ktr. (journalnr. 222, 461 og 827/1785), findes vedlagt den alm. sag.

² Sml. Holm s. 108 anm.

³ Holm s. 108.

⁴ Se rtk. jydskt ktr. journal for 1783 ved nr. 1021 — 1030.

i denne afhandlings begyndelse omtalte forestilling til kongen, hvor Berings forslag står i spidsen — noget, der ganske vist ikke svarer til dette forslags egne betydning, men derimod til, at Berings skrivelse var den første i den efterhånden omfangsrige samlede aktpakke¹.

Om forestillingen af 11. juli udtaler Hans Jensen (s. 122): »Ikke for at ophæve stavnsbåndet — hvorom der så lidt er tale i rentekammerets forestilling, at denne snarere synes at forudsætte dets fortsatte opretholdelse — vil man have en kommission nedsat, men for at omskabe den hele landboret ...»².

¹ Holm s. 108 ff. lader, hvad der også forekommer naturligt, Reventlows samtale med kronprinsen og Bernstorff, rentekammerets forestilling (af 11. juli) og Reventlows bekendte brev til søsteren Louise Stolberg følge efter hinanden i tid og i årsag. Man fristes til at ville rykke både samtalen og brevet (der er udateret) så tæt op omkring den 11. juli som muligt — den 10. og 12.? I *Personalhistorisk tidsskrift* 10. rk., 5. bd. (1938), hvor brevet er udgivet på ny, skriver udgiveren s. 59 mærkeligt nok, at brevet er skrevet »på et tidspunkt, hvor endnu ikke det ringeste var opnået, og svære kampe stod i udsigt«. Han synes hverken at kende samtalen med kronprinsen eller kammerets forestilling. Mon Reventlows udtalelser s. 57 l. 6 ff. kan sigte til fremlæggelsen af forestillingen i kammeret?

² Ved sin omtale og sine citater af forestillingen bruger H. J. den trykte gengivelse i »Den for landbovæsenet nedsatte commissions forhandlinger« I s. 7 ff., ikke den originale forestilling i rtk. res. prtk. Den trykte gengivelse er imidlertid på flere punkter ukorrekt, således har den s. 7 l. 5 fn.: og det ved fødestavnsrettigheden ... i st. f. originalens: og øvrige til godserne ved fødestavnsrettigheden ... s. 8 l. 3 fn. har den: og at opføre ... i st. f. originalens: at grave alle nye skelgrofter og at opføre ... s. 9 l. 7 fn. har den ulydighed for lydighed. Meget forståeligt har den endvidere s. 11 l. 7 udeladt navnene på de godsejere, der bragtes i forslag til kommissionsmedlemmer, idet kun en enkelt af de foreslåede blev medlem. De af kammeret foreslåede var: gehejmeråd Chr. Ludv. Scheel v. Plessen, etatsråd T. I. Rothe, konferensråd O. Chr. v. Munthe af Morgenstjerne og kammerherre Sehested (Niels S. til Rydhave?). — Men ikke blot bruger H. J. ikke den originale forestilling, men hans citater fra den trykte gengivelse er både unøjagtige og urigtige. F. eks. har han s. 123 l. 5 ved i st. f. al, l. 8 proprietærer og fæstebønder for proprietær og fæstebonde og l. 16 fn. hos i st. f. for. Ved omtalen af kommissoriet af 25. aug. har han s. 124 l. 7 lovene for loven (c: danske lov), l. 8 udelader han er, l. 14 har han pålægges for påligge, l. 15 tilføjer han ved, og l. 19 tilføjer han kun. Dette får være nok som eksempler.

Denne udtalelse rummer, så vidt jeg kan se, to urigtigheder. For det første ser jeg ikke, at der er noget holdepunkt for at hævde, at forestillingen synes at forudsætte stavnsbåndets fortsatte opretholdelse. H. J. modificerer for resten senere (s. 124) — noget selvmodsigende forekommer det mig — sin opfattelse derhen, at forestillingen giver frit valg mellem forskellige muligheder (stavnsbåndets ophævelse eller beståen). Dette sidste er i hvert fald også formelt rigtigt, idet forestillingen ender med at bede om, at det måtte pålægges kommissionen »at gå tilbage til de rettigheder og pligter, som i kraft af vorned-rettighedens ophævelse måtte forblive for husbonde og fæstebønder, at anmærke, hvorledes disse ved de udgangne anordninger er forandrede eller nøjere bestemte, og allerunderdanigst at foreslå, hvorvidt disse bestemmelser eller forandringer bør at beholde deres kraft eller ikke«. Formelt er her begge muligheder holdt åbne: stavnsbåndets fortsatte beståen eller ophævelse, men det udgangspunkt, der valgtes for kommissionens overvejelser: Frederik IV.s forordning 1702 må unægtelig siges at være lidet gunstigt for stavnsbåndets opretholdelse. Kommis-soriet af 25. august gik også et skridt videre ved at udtale, at hvis de rettigheder og pligter, der efter vornedskabets op-hævelse bestod mellem jorddrotter og bondestanden, senere var forandrede, skulde kommissionen foreslå dem på ny sat i kraft.

Man fristes til at sige, at man vilde komme sandheden nærmere, om man formulerede grundene til kommissionens nedsættelse ved at vende H. J.s udtalelse om: Ikke for at omskabe landboretten, men for at ophæve stavnsbåndet . . . Skönt en sådan summarisk formulering sikkert ikke er rigtig, vilde der dog deri ligge den sandhed, at kommissionens nedsættelse vel næppe havde behøvedes for at føre kammerets overvejelser fra årene 1783—85 om en »hovedforbedring i den danske fæstebondens vilkår« ud i livet. Om genstandene for disse drøftelser skrev kammeret også i dets forestilling, at de syntes at være »moden til endelig overvejelse i kollegierne« eller »at være bleven moden til endelig afgørelse«. Hermed skal i og for sig ikke kommissionens værdi for disse genstandes behandling underkendes,

men det må dog være rimeligt på denne baggrund særlig at fremhæve dens betydning for spørgsmål som stavnsbåndet og det ubestemte hoveri.

De sager, der var »modne til endelig afgørelse«, blev naturligt nok de, som kommissionen først fik løste. Den 8. juni 1787 udstedtes gennem danske kancelli forordningen »angående rettigheder og pligter, som bør have sted imellem jorddrotter og fæstebønder i Danmark ved fæstegårders til- og fratrædelse med videre«¹. I dennes § 1 fastsloges det, at bortfæstningen skulde ske ved en ordentlig og lovlig syns- og taksationsforretning, og efter denne skulde ved fratrædelsen fælden beregnes. Var gården ikke overleveret ved en sådan forretning, kunde jorddrotten ifølge § 2 ikke kræve godtgørelse for fæld af bonden eller stervboet. § 3 gav nærmere bestemmelser om syns- og taksationsforretningerne, til hvilke der af herredsfogeden skulde udnævnes »2de uvillige og erfarne mænd af et fremmed gods«. Når Hans Jensen (s. 140) siger, at ved denne § gennemførtes herredsfoged Berings forslag, er dette for så vidt både rigtigt og urigtigt. Forslaget om det stemplede papirs brug havde kammeret allerede i 1785 ladet falde, og i forordningens § 10 udtaltes det, at kongen allernådigst eftergav brugen af stempelpapir til de pågældende syns- og taksationsforretninger. Men den del af det Beringske forslag, der angik taksation ved rettens medvirkning ved dødsboer, gennemførtes unægtelig ved forordningen, men ganske vist i en helt anden og videre sammenhæng. Berings skrivelse var nok den første i aktpakken, men kammeret havde for længst i sine overvejelser fjernet sig fra dette og var gået til kilden for ondet, savnet af en lovlig overleveringsforretning ved fæstets tiltrædelse. Det er derfor ugørligt at knytte Berings navn til forordningen eller til en bestemt paragraf i denne. Han må nøjes med æren af at have leveret det første brev i den sag, hvoraf den berømmelige reformlovgivning udfoldede sig.

¹ Jeg fremsætter i det følgende om denne forordning kun et par bemærkninger i tilknytning til den foregående undersøgelse.